

Валентина Асенова / Valentina Asenova

**ПЕТЪР СОЛИНАТ И НАЧАЛНИЯТ ЕТАП
НА ФОРМИРАНЕ НА КАТОЛИЧЕСКА ЕПАРХИЯ
В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ**

**Peter Solinat and the Initial Stage of Formation of
a Catholic Diocese in the Bulgarian Lands**

Abstract: The paper examines the life and work of the Franciscan monk Peter Solinat. Mainly his visit to the Bulgarian lands as a visitor to the Holy See and his activities as a bishop of the Bulgarian Diocese are traced. The research shows Peter Solinat as the person who has restored the position of the Catholic faith in our lands from the 17th century and underlines his greatest success – the conversion of the Danube Paulicians and those in Plovdiv to Catholicism. The churches, monasteries and schools built on his initiative are also listed. Two of his reports to the Holy See from 1612 and 1622 are examined, in which he informs about the situation in the diocese and about the achieved results. In the second report, he presents to the Holy See his ideas about the transformation of his diocese into an archdiocese.

Keywords: Peter Solinat, church organization, Catholic diocese, Sacred Congregation, Apostolic See, Franciscans, ethno-confessional, Paulician, conversion to Catholic faith.

Започвайки разработването на темата, бях наясно, че си поставям много трудна за изпълнение задача, изхождайки от сравнително малкото достъпни ми извори. Независимо от това, предвид светостта и блестящите постижения на „главния герой“ в разглежданите събития, събрах кураж да продължа. Надявам се с по-нататъшните си изследвания по темата да задълбоча наблюденията си върху процесите, свързани с възникването и утвърждаването на католическата общност в българските земи и ролята на Петър Солинат.

Първите постоянни мисионери по българските земи, разпространяващи католическата вяра, са францисканските монаси, а тяхното действие, както отбелязва Н. Милев, се установява и насочва от постановленията на Тридентския събор (1545–1563 г.)¹. Според него разпространението на католическата вяра се базира на три „вероизповедни елемента“: първият се състои от католиците от дубровнишките колонии в големите градове в България и от наследниците на саксонските рудари от Чипровец, Копиловец, Железна и Клисурса; вторият са павликяните от Пловдивско и тези по течението на р. Осъм от Дунав до Ста-

ра планина, които именно са обект на целенасочена политика за приобщаване към католицизма; най-големият враг на католиците по това време, по-голям дори от мюсюлманите и османската власт², е православното множество. Това население заема най-малка част във формирането на католическата общност по нашите земи и се явява третият „вероизповеден елемент“.

В исторически и етноконфесионален план най-значим научен проблем в изследването на процесите, свързани с възникването и утвърждаването на католическата общност в българските земи до XIX в., представлява обръщането в католицизма на няколко десетки павликянски села от началото на седемнадесетото столетие. Тази конверсия започва и се развива при сложни и нееднозначни исторически обстоятелства, променяйки из основи заварената от първите мисионери конфигурация и връзките между „вероизповедните елементи“. Независимо от временните и частични неуспехи, обрънатите в католицизма павликяни стават основа на най-старата, най-голямата и устойчива общност на Католическата църква от латински или западен обред в България³.

Османската империя е нанесла сериозни щети върху етнорелигиозното, духовното и социалното развитие по нашите земи за периода на нейното господство. Българските земи биват капсулирани и отделени от развитието на Западна Европа. Негативно наследство от тези времена е липсата на достатъчни по обем архивни източници. Имат се предвид началните етапи на османското господство преди появата на католическите релации и то конкретно „домашни“, български извори. Османските архивни документи от този период са предимно с правно-законодателен, финансов и пряко свързани с данъчното облагане на населението. Те отчитат предимно събирането на данъци, статута на населението, разпределение по селища и етно-демографски показатели, но други аспекти на живота, които могат да спомогнат изследвания, свързани с разглежданата тема в този времеви отрязък, не се засягат пряко.

Поради тази причина ценни извори за проучване на началния етап на формиране на католическа епархия в българските земи са релациите на представителите на Римокатолическата църква по нашите земи, независимо, че мотивът за тяхното създаване е комуникация на всеки отделен представител по въпросите на църковната организация и администриране на процесите около нея. Въпреки разнотемиято в съдържанието и разнообразието във формата на релациите, провокирани от различни проблеми и повлияни от личността на всеки автор, те се превръщат в много повече от това, за което са били създадени.

В докладите на католическите духовници, развиващи своята дейност на територията на българските земи в периода 1618–1680 г., се отбелязват около 40 селища, в които има католици или по някакъв начин те имат отношение към Светия престол. От същите тези релации можем да заключим, че стартът на покръстването на българските павликяни в лоното на католицизма започва около 1610 г. за павликяните в Северна България и може би две-три години по-късно за тези от Южна България. Смята се, че целият процес по покато-

личването на павликяните продължава около 50 години⁴. В докладите на католическото духовенство в България от този период (1618–1680 г.) се отбелязват поименно около 40 селища, включително и големи градове, имащи връзки със Светия престол. Трябва да се има предвид, че количествените показатели не са константни, тъй като политическата, социалната и религиозната конюнктура, в която Католическата църква започва своето установяване в българските земи, е доста нестабилна⁵. Към всичко това трябва да се прибавят и постоянните епидемии, които силно влияят върху демографията на Балканите и конкретно върху българските земи.

Наскоро след Тридентския събор (1545–1563 г.) и преоценката на последиците от Реформацията и успехите на католическата контрареформация, през 1565 г. в българските земи пристига антиварският архиепископ Амброзий от Дубровник. Той посещава Чипровец. Сведенията му са едни от първите документирани свидетелства за стабилна католическа общност в тази област. Архиепископ Амброзий се среща с католическия свещеник Иван Югович, чието родово име е известно и от други документи. През 1617 г. някой си Петър Югович бил „княз на Чипровец, Железна, Копиловци, Клисурса и околностите“ (Petrus comes Chiprovatii, Zeleznae, Copilovatii, Clisurae et circumstancium)⁶. Друг Петър Югович бил игумен на Чипровския католически манастир през 1661 г. Поради продължителната откъснатост от Римската църква първоначалната католишка вяра се „извратила“ сред тях, както отбелязва архиепископ Амброзий. Той „намерил тази вяра в поквара и се помъчил да я изправи“, като например разлъчил свещеника Иван Югович от жената, за която се бил оженил – акт, противоречащ на повелите на Католическата църква. На двамата било наложено покаяние, както и на народа – за това, че приемал тайнствата от женен свещеник⁷.

Втората половина на XVI в. се отличава с постепенното разширение на разпространението на католицизма в нашите земи. За това несъмнено са съдействали и посещенията на неколцина папски визитатори, изпратени по това време, а именно епископът на Нин (Далмация) Петър Цедулин през 1580–1581 г., хърватинът Александър Комулович и йезуитът Тома Радио към 1584–1586/1587 г.⁸ През 1601 г. пребиваващият като мисионер, а после и като апостолически визитатор Петър Солинат/Салинат⁹ по искане на католиците от Чипровец е ръкоположен за софийски (сардикийски) епископ. Обстоятелствата около пристигането му в Чипровец и намесата на Папството са обстойно изложени в наскоро публикувания трактат на Петър Богдан „За древността на бащината земя и за българските дела“¹⁰: „Всички без колебание заявили, че предложението било отлично и веднага заедно със свещениците съчинили писмо до Рим, изложили необходимостта, описали недостига на свещеници, поискали от Апостолическия престол за свой пастир и епископ босненеца брат Петър Салинат. Отдолу се подписали и свещениците, които присъствали. Кнез Петър Макизич и първенците на католиците подпечатали писмото с общия печат на „Санта Мария“ в Чипровец и го пратили в Рим. Апостолическият

престол узнал за справедливото искане на нашите съотечественици. Въпросният брат Петър Солинат бил извикан в Рим от папа Климент VIII, свята му памет, и назначен за Апостолически визитатор в България, за да узнае по-добре за истинността на ситуацията, както и да прати достоверно донесение на Апостолическия престол за положението на католиците“¹¹.

След завръщането на Илия Пелинкович в родното му място, той разказва за добротата, светостта и отдадеността на брат Петър, описва какви щели да са духовните и материалните ползи от пристигането на монаха по българските земи. В разказите си Пелинкович подчертава, че желанието му да „докара“ брат Петър по нашите земи има по-дълбок замисъл, който щял да рефлектира върху иднината на църквата и обществото. Разказите му подсказват проникателността и желанието за отделяне на България в автономна епархия.

Петър Злоютрич е роден през 1565 г. в град Соли (Тузла, Tuzla), разположен в североизточната част на Босна и Херцеговина¹². Името Тузла идва от турски език – „tuz“, т.е. „сол“. Заради названието на родното си място Петър Злоютрич остава в историята като Петър Солинат. За съжаление за него не се знае почти нищо чак до 1595 г., когато заминава за Рим, за да разкрие условията за разпространяване на католицизма на Балканите. През същата година в качеството си на апостолически визитатор, заедно с няколко босненски францисканци той се установява в Северозападна България и разгръща активна дейност сред католическото население в Чипровския край. В трактата на Петър Богдан се посочва, че Петър Солинат пристига в Чипровец на 6 декември 1598 г.¹³ По искане на чипровчани папа Климент VIII го назначава за софийски епископ през 1601 г., както бе споменато по-горе. За център на своята епископия Петър Солинат избира Чипровец, а не София, защото е място, по-отдалечено от пряката намеса на османската власт и защото софийският православен митрополит смята, че там би могъл по-спокойно да проповядва. През периода на пребиваването си по българските земи (1600–1623 г.) Солинат организира построяването на училища, манастири и църкви. Той не само постига значими успехи при разпространението на католицизма в България, но също така поставя началото на католическия живот сред павликяните, които живеят между Стара планина и река Дунав и около Пловдив, започвайки тяхното приобщаване към католицизма. Благодарение на него и на застъпничеството му някои от по-будните младежи в Чипровец заминават за Италия и там получават своето образование. Сред най-именитите от тях са Илия Маринов и Петър Богдан Башев, които израстват като едни от най-изтъкнатите български католически дейци и духовници на XVII в. Наличните източници сочат Петър Солинат като основател на Чипровския манастир и на първото католическо училище в Чипровец¹⁴. Той умира на 4 април 1623 г. в Босна.

За извършените от Петър Солинат богоугодни дела съдим по оценката, която дават за него други негови съвременници и историци. Намерените до момента източници са кратко писмо от 1610 г., доклад на архиепископ Марино Бици от 1611 г.¹⁵ и една анонимна релация от 1622–1623 г., публикувана от

Ферменджин¹⁶. Известни са ни и два доклада от 1612 г. и 1622 г., които епископ Петър Солинат изпраща до Рим, с които информира Светия престол за постигнатите резултати¹⁷.

В първия от споменатите доклади (този от 1612 г.) епископ Петър разказва с подчертана скромност за постигнатото през предходните пет години. Най-важното, което следва да се отбележи за тази релация, е, че чрез нея Светият престол бива информиран за зверствата, които извършват османците спрямо местното население. Споделяйки какви са страданията на енорияшите, Солинат цели да измоли от Съборната конгрегация да поеме подготовката на български младежи за духовници.

В стила на първия доклад, във втория си доклад, от 1622 г., епископ Петър Солинат запознава Рим с проблемите, които е срещнал в неговата епархия, с постигнатите резултати, с необходимите мерки, които следва да се предприемат за укрепване и развитие на католическата църква в България. Той отчита духовния растеж на католиците по нашите земи и изкореняването на недостойните за християнството пороци, които те са имали.

Петър Солинат представя пред Светия престол и насоки за развитието на католическата епархия по българските земи, като споменава, че много затруднения предизвиквал архиепископът на „схизматиците“ (православните, бел. В. Д.), който обещавал и издигал „разкошни църкви“, само за да ги върне обратно към схизматическата вяра. Солинат дава пример със село Вардим. Отделно архиепископът на схизматиците унижавал католическия епископ, като казал: „Вашият началник е епископ, а аз съм архиепископ и примас на цяла България. Затова искам не само вие да ми бъдете подчинени, а също и вашият епископ, който е мой подвластен и по-долен от мен“¹⁸.

С тази информация епископ Петър запознава Светия престол с несправедливостта, на която е свидетел, и очертава правилната посока за бъдещото развитие на епархията, която се нуждае да стане архиепископия, за да придобие по-голяма самостоятелност.

Мисионерската дейност на Петър Солинат в българските земи се развива в сложната политическа, военна и етноконфесионална обстановка в Османската империя в края на XVI в. Империята е загубила своят блясък и авторитет от периода на управлението на султан Сюлейман I (1520–1566 г.). За първи път в историята ѝ свален от престола султан е екзекутиран¹⁹. В края на XVI и началото на XVII в. се води т.нар. Дълга война (1591/1593–1606 г.), известна още и като Тринадесетгодишната или Петнадесетгодишната война. Военните действия протичат в пограничните османско-хабсбургски владения и на територии в Централна Европа, както и в Трансилвания, Молдова и Влашко. Войната е иницирана от османците, след като изтича второто подновяване на Одринския мирен договор от 1568 г. Повод за избухването на тази война е обсадата на Сисак от босненския бейлербей Хасан паша Предоевич.

Град Сисак е разположен на стратегическо място при сливането на реките Одра, Сава и Купа, откъдето р. Сава става плавателна и търговските и

военни кораби могат да стигат до р. Дунав. В средата на XVI в. за защита от османската инвазия е построено мощно отбранително съоръжение – крепостта Сисак, която се превръща в сериозна заплаха за осъществяването на османските военни планове за пълен контрол над Унгария. Това е причината още в началото на Дългата война османците да обсадят Сисак. На 22 юни 1593 г. в решителна битка под стените на крепостта войските на Хабсбургската монархия, съставени предимно от хървати, напълно разгромяват османската армия, а Хасан паша Предоевич е убит. Районът попада под властта на Хабсбургите. Въпреки постигнатия успех, войната се затяга, поради което папа Климент VIII се заема с амбициозната задача да създаде Свещена лига на християнските монархии за борба с османската опасност. Папата изпраща емисари до императора на Свещената Римска империя Рудолф II и до краля на Испания и Португалия – Филип II. В началото на 1594 г. папата натоварва свещеника Александър Комулович със специална мисия в Централна и Източна Европа, която има за цел да убеди владетелите на Трансилвания, Молдова и Влашко, както и Руското царство да се присъединят към Свещената лига. Нещо повече, Комулович се опитва да привлече за каузата запорожките казаци и да подтикне сърбите да отхвърлят османската власт, но без особен успех. Антиосманската Свещена лига постига известен превес, като влашкият войвода Михай Витязул успява да разпростре властта си и над Молдова и Трансилвания, както и да предприеме през 1596 г. нападения над османски области и градове южно от Дунав, сред които Видин, Плевен, Никопол и Бабадаг. Военните успехи на Витязул водят и до Първото търновско въстание срещу османската власт през 1598 г.²⁰

Диванът убеждава султан Мехмед III (1595–1603 г.) да застане начело на първия военен поход към Централна Европа след времето на Сюлейман Великолепни. Еничарите бързо се придвижват по Виа милитарис и в битката при Керестец на 24–26 октомври 1596 г. разбиват християнските сили. След битката султанът се връща обратно в Истанбул и военните действия продължават спорадично и без сериозни успехи за никоя от страните. Започват дълги и безрезултатни мирни преговори.

През 1604 г. избухва въстанието на протестантите в Трансилвания начело с Ищван Бочкай, което силно притеснява Хабсбургите и папа Климент. От друга страна, новият султан Ахмед I (1603–1617 г.) влиза в поредната персийско-османска война (1603–1618 г.) и никак не му се иска да разпокъсва ресурсите си. Така двете страни се виждат принудени да сключат мирно споразумение – Житваторогския/ Ситваторкския мирен договор от 11 ноември 1606 г., по силата на който срещу малки териториални отстъпки австрийските Хабсбурги се освобождават от задължението да заплащат на османския султан наем (приеман от Портата като харадж) за унгарските си владения²¹.

Всички тези бурни събития поставят на изпитание мисионерската работа на Петър Солинат, свързана с привличане на павликяните в Северна България в лоното на Апостолическата църква, но той не се отказва. Добрите ре-

зултати, постигнати от него, са красноречиво засвидетелствани в докладите, които изпраща до Рим. В рамките на две десетилетия във всеки следващ извор, който разглеждаме тук, се забелязва увеличаване на броя на поселенията на павликянското население, които попадат в периметъра на мисионерската му дейност. За пример ще посочим, че през 1601 г. Мавро Орбини съобщава, че в близост около Никопол по течението на река Дунава има устроили се павликяни, които образуват 14 села. Десет години по-късно, през 1611 г. архиепископ Марино Бици уточнява, че павликяните обитават 17 селища. Най-подробен в информацията си е Петър Солинат. В доклада си до Рим от 1622 г. той посочва 33 селища, обитавани от павликяни, за които дава подробни сведения. Две селища са във Влашко – Катанево и Орехово, четири са в Южна България – Калаброво, Павликян, Давуджево и Хаджиево. Относно Северна България и наличните в нея 28 села, той прави и своеобразна класификация според принадлежността на живущите в религиозно отношение. Солинат отчита следното: 4 павликянски селища в Северозападна България, населени с католици и православни, а именно Чипровец, Железна, Клисуре и Слажано; 16 населени само с павликянско население места – Петокладенци, Трънчовица, Брестовац, Белене, Ореш, Кочагово, Барносово, Варена, Калугерица и Маринополци; 8 селища със смесено население от павликяни, православни, католици и мюсюлмани – Деков, Сокиево, Татари, Стежерово, Търново, Ловеч, Свищов, Провадия²².

Големият интерес на Рим към българските земи се дължи най-вече на няколко фактора. На първо място това е реформирането на Католическата църква на базата на промени в културно и национално направление и на европейските народни движения. Особено забележим е резултатът при балканските народи, защото много точно се отчитат условията на развитие на тези народи. Вторият фактор е целта на Рим да противодейства на Османската империя на религиозно ниво. На трето място следва да се постави противопоставянето на Рим на политическата и църковната дейност на руската държава, подчинена на идеята „Москва – Трети Рим“²³.

Основна задача на Петър Солинат е укрепване на католиците, покръстване на павликяните и възвръщане на заграбените църковни имоти. Павликяните са единствената му опция за разширение на католическата общност, тъй като другите две религиозни групи са мюсюлмани и православни, които не биха променили вярата си.

Добрите резултати, които той постига, не остават незабелязани както от страна на османските власти, така и от „гръцките митрополити“. В докладите до Конгрегацията са описани многобройни прояви на директно преследване на католическите предстоятели и мисионери от страна на православно духовенство и особено от софийския и от търновския митрополит²⁴. В страха си от положителните резултати на Петър Солинат в с. Ореш търновският митрополит прибегва дори до подкупване на представителите на османската власт, за да му пречат и създават всевъзможни проблеми. През 1618 г., възползвайки се

от недоволството на павликяните от католическия свещеник по повод забраната му да ядат и пият в църквата (местния храм), търновският митрополит обещава на селяните от общността в с. Ореш опрощаване на всичките им задължения и много пари срещу преминаването им под негова юрисдикция, като предварително си осигурява подкрепата на местната османска власт²⁵. Дори и този ход обаче е без успех²⁶. Петър Солинат, воден от вярата си, изпълнява своите функции толкова добре, че енорияшите му, по думите на Петър Богдан, го приемат буквално като „ангел“²⁷. Едновременно със своята духовна извисеност той проявява бистър ум и находчивост в справянето с възникващите изпитания.

Макар утвърждаването на католическата община в Чипровец да е започнало още с появата на саксонски рудари през XIII–XV в. (точната датировка все още е спорен въпрос), ролята на Петър Солинат като основоположник на католицизма по българските земи е неоспорима. Той е инициаторът и реализаторът на идеята за превръщането на Чипровец в център на епископия, а впоследствие и в център на католицизма и желано място за живот и развитие на множество будни български семейства. Красноречив факт, свидетелстващ за тези позиции и роля на Чипровец, е значимият демографски прираст на населението. Ако при пристигането на Солинат то наброявало между 1800 и 2500²⁸ души, към 1621 г. селището вече било обитавано от 800 семейства, съставляващи около 5000 – 6000 души, от които около 1200 католици. Данни за броя на населението черпим от спомените, оставени ни от посещението на Пиетро Мазареки, албански свещеник, избран за апостолически визитатор на Унгария, Босна, Сърбия и България през 1623 г.²⁹

Всичко изложено сочи, че с неуморната си 25-годишна работа в полето на вярата Петър Солинат става реален основател на Католическата църква в България. Със своята отдаденост той очертава стратегическите направления за установяването на католицизма по нашите земи и посочва средствата за осъществяване на набелязаните цели, следвани от неговите приемници.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Милев, Н. Католишката пропаганда в България през XVII век. Историческо изследване. София, 1914, с. 24.

² Пак там, 24–25; вж. и Мутафова, Кр. Отношения между православни духовници и католици в българските земи през втората половина на XVII век. – Исторически преглед, 1993, кн. 6, 101–115.

³ Йовков, М. Павликяните и павликянски селища в българските земи XV–XVIII в. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1991, с. 191; Милев, Н. Цит. съч., с. 62, 69–70, 104–105, 121; Радева, Д. Павликяни и павликянство в българските земи (архетип и повторения VII–XVII век). София: Парадигма, 2015.

⁴ Еленков, Ив. Католическата църква в България и общностните идентичности на принадлежащите към нея верни през XIX и първата половина на XX век. – В: Балкански идентичности (Балканските идентичности в българската култура) – <<https://>

balkansbg.eu/bg/content/b-identichnosti.html>, ползвано на 20.12.2021. Вж. и **Еленков, Ив.**, <<https://www.catholic-bg.org/?act=content&rec=22>>, ползвано на 21.12.2021. Критика на работата на Ив. Еленков вж. у: **Елджъров, Св.** Католиците в България 1878–1989. Историческо изследване. София, 2002, с. 7 и сл. Подробна библиография вж. на с. 767–782.

⁵ Например след Чипровското въстание (1688 г.) до края на века в докладите за Софийската архиепископия конкретно се упоменават като католически едва 8 селища, в които имало (и то не постоянно) 14 свещеници и монаси. – вж. **Еленков, Ив.** Католическата църква..., бел. 5.

⁶ **Дуйчев, Ив.** Чипровец и въстанието през 1688 г. София, 1938. – <http://www.sitebulgarizaedno.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1155:im&catid=29:2010-04-24-09-14-13&Itemid=61> Посетено на 12.12.2021 г.

⁷ Пак там.

⁸ Пак там.

⁹ В трактата на Петър Богдан „За древността на бащината земя и за българските дела“ името на първия софийски епископ е посочено като Салинат. Богдан, П. – вж. **Богдан, П.** За древността на бащината земя и за българските дела. Критично издание, превод и коментар Цветан Василев. Том първи. Текст. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020, с. 174.

¹⁰ **Богдан, П.** За древността на бащината земя.....

¹¹ Пак там.

¹² Днес градът е административен център на Тузлански кантон в Босна и Херцеговина.

¹³ **Богдан, П.** За древността на бащината земя..., с. 179.

¹⁴ Документи за католическата дейност в България през XVII век. Съставители Б. Примов, П. Сарийски, М. Йовков. Под редакцията на Св. Станимиров. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1993. В сборника за първи път са публикувани два доклада на Петър Солинат до Съборната конгрегация в Рим. Първият е от 1612 г., а вторият – от 1622 г.; вж. текст и превод на докладите на с. 12–24.

¹⁵ Документи за католическата дейност....., с. 11.

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Вж. бел. 14.

¹⁸ Документи за католическата дейност....., с. 22.

¹⁹ История на Османската империя. Под редакцията на Робер Мантран. Прев. Г. Меламед. София, 1999.

²⁰ Най-общо вж. **Златарски, В.** Български въстания и опити за въстания до средата на XIX в. – В: България 1000 г. Т. 1. София, 1930, 707–735.

²¹ **Финкел, К.** Администрацията на войната: Османските военни кампании в Унгария, 1593–1606. Виена: VWGÖ, 1988, ISBN 3-85369-708-9. – <<https://bg.wikiadam.com/672035-long-turkish-war-QPWCUB>>. Вж. и **Стоянова, А. А.** Виена, Мадрид и хабсбургско-османските отношения, 1555–1606 Автореферат на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ (PDF). София, 2019 и посочената там съвременна библиография. За съжаление самият дисертационен труд ми е недостъпен.

²² По-подробно вж. **Милетич, Л.** Из историята на българската католишка пропаганда в XVII век. – Български преглед, I, 1894, № 10, 62–82, № 11-12, 146–189; **Милетич, Л.** Нашите павликяни. – В: Сборник за народни умотворения, наука и кни-

жнина, 19, 1903, 1–369. – <<http://www.strumski.com/books/%D0%9D%D0%B0%D1%88%D0%B8%D1%82%D0%B5%20%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%8F%D0%BD%D0%B8.pdf>>; **Милетич, Л.** Нови документи по миналото на нашите павликяни. – В: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 21, 1905, 63–155; **Йовков, М.** Цит. съч., с. 151; **Радева, Д.** Цит. съч., с. 223 и сл.

²³ **Андреев, А.** Аспекти на идеята Москва – Трети Рим. – Епохи, 1999, том 7, бр. 1, 15–24; **Стоилова, Т.** Третиет Рим. Мирните решения на руската имперска политика в Югоизточна Европа през XVIII век. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2001, 51–55.

²⁴ **Мутафова, Кр.** Отношения между православни духовници....., 101–102.

²⁵ Описание на България от 1640 на архиепископа Петър Богдан. Съставител Ив. Дуйчев. – Архив за поселищни проучвания, год. 2, 1939/1940, кн. 2, 174–210, вж. с. 199–200.

²⁶ **Джорджега, А.** Край брега на Дунава. Начало на католическите общности в България. Eko srl-San Gabriele, 2006, с. 52.

²⁷ **Богдан П.** За древността на бащината земя....., с. 179.

²⁸ **Чолов, П.** Чипровско въстание 1688 г. София: Тангра, 1988, с. 41.

²⁹ Спомени на Пиетро Мазареки след посещението на Чипровци. – Вж. **Draganović, K.** Izvješće apostolskog vizitatora Petra Masarechija o prilikama katoličkog naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni g. 1623. i 1624. Starine, XXXIX, Zagreb, 1938, 19–23.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори / Primary Sources

Богдан, П. За древността на бащината земя и за българските дела. Критично издание, превод и коментар Цветан Василев. Том първи. Текст. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020 [Bogdan, P. Za drevnostta na bashinata zemya i za balgarskite dela. Kritichno izdanie, prevod i komentar Tsvetan Vasilev. Tom parvi. Tekst. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2020].

Документи за католическата дейност в България през XVII в. Съставители Б. Примов, П. Сарийски, М. Йовков. Под редакцията на Св. Станимиров. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1993 [Dokumenti za katolicheskata deynost v Bulgariya prez XVII v. Sastaviteli B. Primov, P. Sariyski, M. Yovkov. Pod redaktsiyata na Sv. Stanimirov. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 1993].

Описание на България от 1640 на архиепископа Петър Богдан. Съставител Ив. Дуйчев. – Архив за поселищни проучвания, год. 2, 1939/1940, кн. 2, 174–210. [Opisanie na Balgaria ot 1640 na arhiepiskopa Petar Bogdan. Sastavitel Iv. Duychev. – Arhiv za poselishtni prouchvania, god. 2, 1939/1940, kn. 2, 174–210.]

Draganović, K. Izvješće apostolskog vizitatora Petra Masarechija o prilikama katoličkog naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni g. 1623. i 1624. Starine, XXXIX, Zagreb, 1938, 1–48.

Изследвания / Research Works

Андреев, А. Аспекти на идеята Москва – Трети Рим. – Епохи, 1999, том 7, бр. 1, 15–24 [Andreev, A. Aspekti na ideyata Moskva – Treti Rim. – Epohi, 1999, tom 7, br. 1, 15–24].

Джорджета, А. Край брега на Дунава. Начало на католическите общности в България. Eko srl-San Gabriele, 2006 [Dzhordzheta, A. Kray brega na Dunava. Nachalo na katolicheskite obshnosti v Balgariya. Eko srl-San Gabriele, 2006].

Дуйчев, Ив. Чипровец и въстанието през 1688 г. София, 1938 [Duychev, Iv. Chiprovets i vastaniето през 1688 g. Sofia, 1938].

Елдаров, Св. Католиците в България 1878–1989. Историческо изследване. София, 2002 [Eldarov, Sv. Katolitsite v Balgaria 1878–1989. Istoricheskо izsledvane. Sofia, 2002].

Златарски, В. Български въстания и опити за въстания до средата на XIX в. – В: България 1000 г. Т. 1. София, 1930, 707–735 [Zlatarski, V. Balgarski vastaniya i opiti za vastaniya do sredata na XIX v. – V: Balgaria 1000 g. T. 1. Sofia, 1930, 707–735].

Йовков, М. Павлияни и павликянски селища в българските земи XV–XVIII в. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1991 [Yovkov, M. Pavlikyani i pavlikyanski selishta v balgarskite zemi XV–XVIII v. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 1991].

История на Османската империя. Под редакцията на Робер Мантран. Прев. Г. Меламед. София, 1999 [Istoriya na Osmanskata imperiya. Pod redaktsiyata na Rober Mantran. Prev. G. Melamed. Sofia, 1999].

Милев, Н. Католишката пропаганда в България през XVII в. Историческо изследване. София, 1914 [Milev, N. Katolishkata propaganda v Balgaria през XVII v. Sofia, 1914].

Милетич, Л. Из историята на българската католишка пропаганда в XVII век. – Български преглед, I, 1894, № 10, 62–82; № 11–12, 146–189 [Miletich, L. Iz istoriyata na balgarskata katolishka propaganda v XVII vek. – Balgarski pregled, I, 1894, № 10, 62–82; № 11–12, 146–189].

Милетич, Л. Нашите павликяни. – В: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 19, 1903, 1–369 [Miletich, L. Nashite pavlikyani. – V: Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knizhnina, 19, 1903, 1–369].

Милетич, Л. Нови документи по миналото на нашите павликяни. – В: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 21, 1905, 63–155 [Miletich, L. Novi dokumenti po minaloto na nashite pavlikyani. – V: Sbornik za narodni umotvorenia, nauka i knizhnina, 21, 1905, 63–155].

Мутафова, К. За някои аспекти на противоречията между католици и православни в българските земи през XVII в. – В: Палеобалканистика и старобългаристика. Първи есенни национални четения „Проф. Иван Гълъбов“. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 1995, 381–397 [Mutafova, K. Za nyakoi aspekti na protivorechiyata mezhdu katolitsi i pravoslavni v balgarskite zemi през XVII v. – V: Paleobalkanistika i starobalgaristika. Parvi esenni natsionalni cheteniya „Prof. Ivan Galabov“. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 1995, 381–397].

Мутафова, К. Отношенията между православните духовници и католици в българските земи през втората половина на XVII в. – Исторически преглед, 1993, кн. 6, 101–115 [Mutafova, K. Otnosheniata mezhdu pravoslavnite duhovnitsi i katolitsi v balgarskite zemi през втората polovina na XVII v. – Istoricheskи pregled, 1993, kn. 6, 101–115].

Радева, Д. Павликяни и павликянство в българските земи (архетип и повторения VII–XVII век). София: Парадигма, 2015 [Radeva, D. Pavlikyani i pavlikyanstvo v balgarskite zemi (arhetip i povtorenia VII–XVII vek). Sofia: Paradigma, 2015].

Стоилова, Т. Третият Рим. Мирните решения на руската имперска политика в Югоизточна Европа през XVIII век. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2001 [Stoilova, T. Tretyyat Rim. Mirnite reshenia na ruskata imperska politika v Yugoiztochna Evropa prez XVIII vek. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, 2001].

Чолов, П. Чипровско въстание 1688 г. София: Тангра, 1988 [Cholov, P. Chiprovsko vastanie 1688 g. Sofia: Tangra, 1988.]

ИНТРНЕТ РЕСУРСИ / INTERNET SOURCES

Еленков, Ив. Католическата църква в България и общностните идентичности на принадлежащите към нея верни през XIX и първата половина на XX век. – В: Балкански идентичности (Балканските идентичности в българската култура). <<https://balkansbg.eu/bg/content/b-identichnosti.html>> ползвано на 20.12.2021 [Elenkov, Iv. Katolicheskata tsarkva v Balgariya i obshnostnite identichnosti na prinadlezhashtite kam neya verni prez XIX i parvata polovina na XX vek. – V: Balkanski identichnosti (Balkanskite identichnosti v balgarskata kultura)].

Финкел, К. Администрацията на войната: Османските военни кампании в Унгария, 1593–1606. Виена: VWGÖ, 1988. – <<https://bg.wikiadam.com/672035-long-turkish-war-QPWCUB>> [Finkel, K. Administratsiyata na voynata: Osmanskite voenni kampanii v Ungariya, 1593–1606. Viena: VWGÖ, 1988].